

راهکارهای توسعه پایدار گردشگری مبتنی بر تحلیل کیفیت کالبدی روستاهای کویری؛ مورد مطالعه: روستای بیابانک، سمنان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۷

کد مقاله: ۱۹۲۰۴

میلاد فتحی^{۱*}، مهرداد فتحی^۲

چکیده

گردشگری روستایی به عنوان یکی از راهبردهای توسعه پایدار، نقشی کلیدی در رونق اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت کالبد روستا در جذب گردشگر، این پژوهش به بررسی نقش کالبد در توسعه پایدار گردشگری روستایی در اقلیم گرم و خشک و ارائه راهکارهایی برای ارتقای کیفیت کالبدی در این مناطق می‌پردازد. روستای بیابانک در استان سمنان به عنوان نمونه موردی انتخاب شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که عواملی مانند بافت کالبدی روستا، مصالح و معماری بومی، تناسب با اقلیم، دسترسی به امکانات و خدمات، و توجه به الزامات زیبایی‌شناسی در ارتقای کیفیت کالبدی و توسعه پایدار گردشگری روستایی در اقلیم گرم و خشک نقش‌آفرین هستند. بر این اساس، راهکارهایی برای ارتقای کیفیت کالبدی روستای بیابانک ارائه می‌شود که شامل مواردی مانند احیای بافت کالبدی سنتی، استفاده از مصالح بومی و سازگار با اقلیم، توجه به اصول معماری پایدار، ارتقای دسترسی به امکانات و خدمات، و زیباسازی محیط روستا است.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه پایدار، افزایش کیفیت کالبدی، روستای بیابانک

۱- دکتری معماری، گروه معماری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران (نویسنده مسئول)

info@miladfathi.ir

۲- دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، زنجان، ایران.

۱- مقدمه

امروزه پارادایم پایداری به طور عام و در صنعت گردشگری به طور خاص به دغدغه‌ای جهانی تبدیل شده و در نوشتار توسعه گردشگری، مفهوم پایداری به کانون اصلی مباحث علمی دانشگاهی جهان تبدیل شده است. (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۹: ۲) اکنون با مشخص شدن ناپایداری‌ها و مضرات فراوان آنها در مسیر توسعه، پارادایم پایداری به عنوان مسئله‌ای مهم و ضروری نمود یافته و توجه مجامع جهانی را در طول دو دهه اخیر به خود جلب کرده است. به دنبال این چالش‌های جهانی، بحث‌هایی در خصوص ارتباط گردشگری و توسعه پایدار در دهه گذشته مطرح شده و گسترش یافت. (V.R. Van der, 2005, 165) پایداری نگرشی است که از تغییر نگاه انسان به جهان متولد شده است. به دنبال طرح مسایل جدی زیست محیطی نظیر آلودگی‌ها، افزایش دمای کره زمین و نابودی منابع طبیعی، بحث توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ میلادی، از طریق گزارش بروتلند با عنوان «آینده مشترک ما» از سوی کمیسیون جهانی محیط توسعه در دستور کار قرار گرفت. (حق پناه، دهقانی، ۱۳۸۸: ۳۲۹) پس از گزارش «آینده مشترک ما»، پایداری به هدفی مهم در روند توسعه در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی تبدیل شده است. در پاسخ به این چالش مهم طی دهه‌های اخیر پژوهشگران، دولتها و سازمانهای مختلف ملی و بین‌المللی متعددی، تحقیقات و برنامه‌های ابتکاری زیادی در راستای حرکت و گذار به سوی پایداری بیشتر ارائه کرده‌اند. در این زمینه بعد از کنفرانس ریو (۱۹۹۱) کارگاه‌ها، میزگردها و کنفرانس‌های متعددی در خصوص ارتباط گردشگری و توسعه پایدار برگزار شد و نوشتارهای پایداری در مورد گردشگری گسترش یافت و تلاش‌ها معطوف به تبیین ارتباط مفهومی گردشگری پایدار با توسعه پایدار به منظور جهت‌دهی و مدیریت مطالعات مربوطه در جهت ارتقای رویکردها و ابزارها برای توسعه گردشگری همه جانبه و محافظت از محیط طبیعی (یا فرهنگی) در نواحی و مقاصد گردشگری شد. (V.R. Van der, 2005, 161)

افزایش سریع تعداد گردشگران و تأثیرات مخرب آن بر محیط زیست انسانی منجر شد تا در طول دهه ۱۹۹۰، از روش‌های توسعه پایدار در فرآیند برنامه‌ریزی برای از بین بردن عوامل ناپایداری و نیز حفظ محیط‌زیست به ویژه در چارچوب موافقتنامه‌های اهمیت زیادی پیدا کند، چرا که بیشترین سهم توسعه گردشگری متکی بر جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق گردشگری مربوط می‌شوند. معماری کویری ایران، برای ایجاد محیطی پایدار و مناسب زندگی انسان، به اصول و روش‌هایی دست یافته است که نه تنها تخریب و ضایعه‌ای را بر محیط تحمیل نمی‌کند، بلکه فراتر از آن به عنوان عامل کمال بخشیدن به ماده نیز به ایفای نقش می‌پردازد. احیای بناها و بافت‌های ارزشمند روستایی در ارتباط مستقیم با زندگی ساکنان و عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی روستا است که سلسله مراتبی زنجیره‌ای با یکدیگر داشته و هر جزء ارتباط مستقیمی با کل مجموعه برای تأکید بر ارزش‌های مکانی در تمام وجوه دارد. از این‌رو در این نوشتار سعی شده است تا ضمن شناسایی مفاهیم مرتبط با گردشگری روستایی، توسعه پایدار روستایی و شناخت ویژگی‌ها و الگوهای پایداری معماری در روستاهای اقلیم گرم و خشک ایران؛ راهکارهایی در روستای بیابانک به عنوان مورد مطالعه، جهت تقویت کالبد روستا به منظور دست یافتن به توسعه پایدار گردشگری ارائه شود.

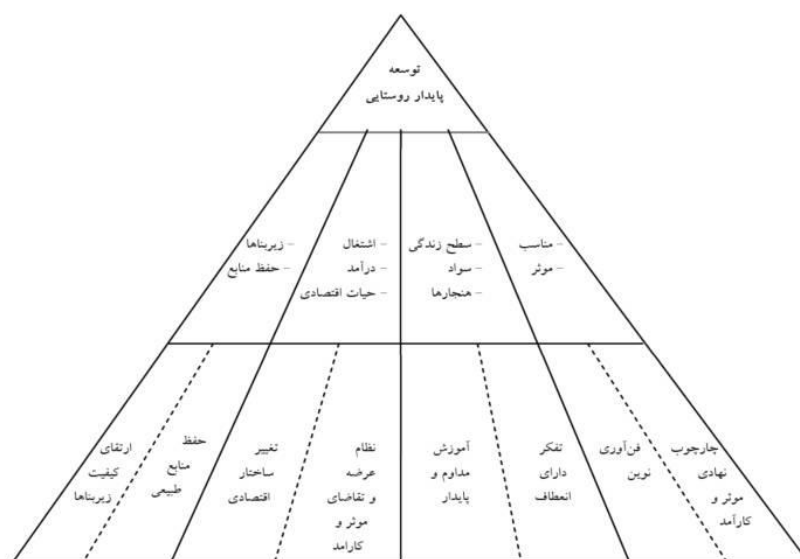
۲- پیشینه پژوهش

نظر به موضوع این نوشته، پژوهش‌های برجسته در سه حوزه؛ گردشگری به‌ویژه گردشگری روستایی، توسعه کالبدی روستایی و توسعه پایدار به ویژه توسعه پایدار روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است. در حوزه گردشگری روستایی می‌توان به پژوهش‌های افتخاری و همکاران (۱۳۸۱) که در آن ضمن مطالعه جایگاه گردشگری روستایی در توسعه روستایی، بخش بزرگی از مشکلات و عدم توسعه در روستاها را در فقدان صنعت گردشگری روستایی دانسته و حل این مشکلات را در توسعه گردشگری روستایی می‌دانند؛ اشاره نمود. همچنین ایشان طی مطالعه‌ای در سال ۱۳۸۴ بیان می‌دارند که گردشگری روستایی می‌تواند با برنامه‌ریزی اصولی و مناسب و شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های این نوع گردشگری نقش موثری در توسعه این مناطق و در نتیجه توسعه ملی بر عهده داشته باشد. تقدیمی زنجانی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی تنوع جاذبه‌های روستایی را عامل مهمی در توسعه گردشگری روستایی ایران دانسته و پیشنهاد می‌نماید که برنامه‌ریزی گردشگری روستایی به عنوان یک هدف و به صورت زیر مجموعه‌ای از یک نظام در برنامه‌ریزی کلان کشور در نظر گرفته شود. علاوه بر آن مافی و همکاران (۱۳۸۷) طی تحقیقات خود ضمن بررسی گردشگری روستایی پیرامون کلان‌شهرها با تأکید بر کلان‌شهر مشهد بیان می‌کند که گردشگران بیشتر به روستاهایی سفر می‌کنند که علاوه بر داشتن جاذبه‌های گردشگری از بعد حمل و نقل نیز در دسترس باشند. همچنین رضوانی (۱۳۸۷) در کتاب خود با عنوان توسعه گردشگری روستایی موانع و راهبردهای توسعه گردشگری در ایران را بررسی می‌نماید. در حوزه مطالعات کالبدی روستایی میتوان به کتاب، اکبر حاجی ابراهیم زرگر (۱۳۸۵) با عنوان "درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران" و محسن سرتیپی‌پور (۱۳۸۸) با عنوان "آسیب‌شناسی معماری روستایی به سوی سکونتگاه مطلوب" اشاره کرد که در آن ضمن بررسی ویژگی‌های کالبدی روستاهای ایران راهکارهایی جهت بهبود آنها ارائه شده است.

۳- مبانی نظری

۳-۱- توسعه پایدار روستایی

مبحث پایداری مبتنی بر مسائل بوم شناختی و توجه به محیط و قرارگاه طبیعی روستاها از جمله مباحثی است که از دهه ۱۹۸۰ به بعد طرح گردیده است. همچنین تلقی طراحی پایدار روستایی به مثابه پدیدار^۱ یا رویدادی^۲ که در جریان تعاملی دو سویه میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط طبیعی از یک سو و الگوها و رمزهای فرهنگی از سوی دیگر، شکل می‌گیرد؛ توسط این نظریه پردازان مطرح می‌گردند. (اکبری، ۱۳۸۸: ۶) توسعه پایدار در بیانیه "کمسیون جهانی محیط زیست و توسعه آینده" که در سال ۱۹۸۷ در نیویورک برگزار شد، توسعه‌ای که نیازهای حال انسان را با توجه به توانایی نسل آینده در دریافت نیازهایش مدنظر دارد؛ تعریف شده است. در توسعه پایدار، انسان هدف نهایی توسعه است. توسعه‌ی انسانی پایدار، که منظور از آن فراهم کردن زمینه‌های لازم برای آماده‌سازی انسان است. تا ضمن شرکت در توسعه، خود نیز از زندگی پایدار مادی و معنوی بهره‌مند شده و همین فرصت را برای آیندگان نیز در نظر داشته باشند. توسعه پایدار در سه حیطه محیطی، اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. (یزدی و حکمت‌پناه، ۱۳۸۸: ۱۰۴) توسعه پایدار روستایی یک فرآیند بلند مدت است که نتیجه آن تأمین نیازها و رفاه برای روستاییان و ارتقاء کیفیت زندگی و کاهش فقر می‌باشد. درگفتار توسعه روستایی، جامعه‌شناسان، توسعه روستایی را مبتنی بر تلاش برای بهبود و ارتقای کیفیت اقشار فقیر و آسیب‌پذیر روستایی دانسته‌اند. توسعه روستایی در ایران مقارن با پایان جنگ جهانی دوم (۱۳۲۴ ه.ش) و تصویب قانون اولین برنامه عمرانی کشور مورد توجه قرار گرفت. اما حضور مستقیم دولت در روستا و تلاش برای توسعه مناطق روستایی پس از تصویب قانون اصلاحات اراضی (۱۳۴۰ شمسی) قوت گرفت. (احمدی، ۱۳۸۸: ۲) به عبارت دیگر توسعه پایدار روستایی تلاشی برای ایجاد تعادل میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی به منظور بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی است که در آن توجه به عوامل زیست محیطی از اهمیت بسیاری برخوردار است. توسعه پایدار روستایی یکی از اهداف اساسی سیاست‌گذاری‌های کلان در همه کشورها و به‌خصوص در ایران است.

شکل ۱: مدل مفهومی توسعه پایدار روستایی (اکبرپورسراسکانرود و نجفی، ۱۳۸۹: ۶۹)

۳-۲- معماری پایدار کویری

شناخت پایداری به عنوان نگرشی اخلاقی، به منظور تعبیر و شناخت صحیح از معماری مبتنی بر این نگرش، حایز اهمیت فراوان است. از آن‌جا که معماری به تعریف رابطه میان انسان و محیط می‌پردازد، برای پایدار بودن می‌بایست از جایگاه ارزشی- اخلاقی مبتنی بر تفکر پایداری تبیین شود. شرط اساسی در نیل به پایداری محیطی، برقراری تعادل پویا میان نظام‌های متفاوت محیط است. یعنی تعادل میان نظام‌های بوم شناختی، نظام‌های اجتماعی-فرهنگی و نظام‌های اقتصادی. بنابراین معماری پایدار نیز به عنوان رویکرد ایجاد محیط پایدار بر "معماری حساس بر محیط"^۳ مبتنی است. (اسدپور، ۱۳۸۵: ۶۶) می‌توان به طور خلاصه معماری پایدار را معماری دانست که نسبت به ویژگی‌ها و شرایط محیطی و مکانی خود پاسخگو و کنش‌مند است و از قابلیت‌های بستر بوم شناختی خود در راستای ایجاد شرایط محیطی مطلوب استفاده بهینه می‌کند. بدین ترتیب از تعادل بوم شناختی برخوردار

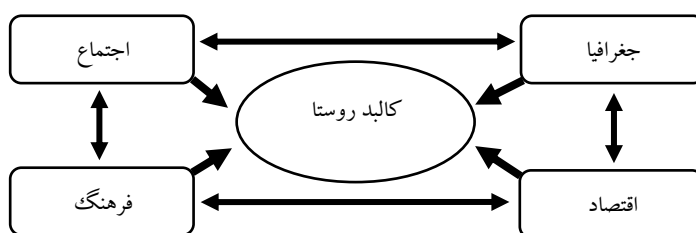
خواهد بود، یعنی کمینه صدمات را بر محیط زیست دارد. علاوه بر این نسبت به تغییرات، شرایط و نیازها، انطباق‌پذیر و در نتیجه تداوم‌پذیر است و به واسطه برخورداری از ویژگی‌های مکانی، متمایز و قابل تفکیک است. (حق‌پناه و دهقانی، ۱۳۸۸: ۳۲۹)

جدول ۱: اصول طراحی پایدار در مناطق کویری (یزدی و حکمت پناه، ۱۳۸۸: ۱۱۰-۱۰۷)

۱	همانگی با اقلیم	عناصر مهم و تاثیر گذار در نواحی کویری: ۱. نورخورشید ۲. باد ۳. سایه ۴. گیاه سبز
۲	مصالح پایدار	- استفاده از مصالح بوم آورد - عدم استفاده از مواد شیمیایی مخرب لایه ازن - استفاده از مصالح قابل برگشت به چرخه طبیعت - توجه به روش دستیابی به مصالح - استفاده از مصالح با ظرفیت حرارتی بالا
۳	جهت قرار گیری ساختمان در جهت بهره گیری بیشتر از انرژی های تجدید پذیر	بهتر است کشیدگی ساختمان در جهت شرقی غربی و عرض ساختمان در جهت شمالی جنوبی قرار گیرد.
۴	حجم و فرم پایدار ساختمان	برای مثال سقف های گنبدی شکل و نوع سایه اندازی آن در تابستان به نحوی است که کمتر گرمای کمتری را جذب می کند و دیوار ها و برآمدگی هایی که به منظور ایجاد سایه شکل می گیرند نیز در یک فرم پایدار موثرند.
۵	تکنیک های ساخت و ساز بومی	با رشد تکنولوژی می توان گام های موثری در مسیر پایداری برداشت اما با توجه به هزینه های تکنولوژی روز، لازم است با نگاه به فنون و روش های سنتی ایده های نو و جدیدی را ایجاد کرد.
۶	صرفه جویی در مصرف منابع	
۷	حضور محسوس طبیعت در عین عدم دخالت آن	

۳-۳- کالبد روستایی

کالبد روستا بستری است که امکان شکل‌گیری فعالیت‌های روستایی را فراهم می‌سازد. برای ارائه تصویر کلی از وضعیت کالبدی روستاها، شناخت سازمان درونی، تجزیه و تحلیل اجزا و آشنایی با نقاط و ابعاد قوت و ضعف اهمیت می‌یابد. از آنجا که شکل و بافت کالبدی روستا نتیجه تعامل انسان و محیط است، یکی از بهترین روش‌ها برای اطلاع از میزان پاسخ‌گویی فضاهای کالبدی به نیازهای مردم، بررسی‌های محیطی است. به بیان دیگر، شناسایی و بررسی آسیب‌ها با توجه به تغییرهای محتوایی^۴، ادراکی و تصویری و همچنین هنجارها، ارزش‌ها و سنت‌ها دقت و اعتبار بیشتری خواهد یافت. درک محیط کالبدی بر اساس رفتار انسان و بستر وقوع آن، به تحلیل، طراحی و ایجاد فضای سکونت مناسب منجر خواهد شد. (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۱۱) شکل ۲ بیانگر عوامل موثر در شکل‌گیری کالبد روستا هستند. این دیاگرام نشان می‌دهد، کالبد روستا تحت تاثیر عوامل مختلف جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که هیچ کدام از این عوامل به طور مستقل عمل نکرده و در رابطه با تاثیر و تاجر متقابل نسبت به یکدیگر قرار دارند. روستا در عالم واقع یک پدیده واحد است و نمی‌توان عوامل و اجزا آنرا از یکدیگر جدا نمود. (حاجی ابراهیم زرگر، ۱۳۸۵: ۳۰) به صورت خلاصه می‌توان گفت، خصوصیات کالبدی روستا شامل مجموعه ابعاد فیزیکی و قابل مشاهده و اندازه‌گیری بافت روستاهاست که نتیجه دخالت عوامل تاثیرگذار طبیعی و انسانی در فضایی تعاملی است. (احمدیان و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۷)

شکل ۲: دیاگرام ارتباط متقابل عوامل موثر در معماری کالبد روستا (حاجی ابراهیم زرگر، ۱۳۸۵: ۳۰)

۳-۴- گردشگری روستایی

کنفرانس جهانی توریسم^۵، توریسم روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. (هاشمی و حسین‌پور، ۱۳۸۹: ۲۰۸) با توجه به اینکه نواحی روستایی دارای توانمندی بالقوه و ظرفیت‌های طبیعی متعددی برای توسعه گردشگری هستند، می‌توان انواعی از گردشگری روستایی را برشمرد که با توجه به اهداف گردشگری و براساس شرایط فرهنگی، اقلیمی، و اقتصادی نواحی روستایی شکل می‌گیرند. گردشگری روستایی طی سالهای

۱۹۷۰ در مناطق روستایی آلپ شکل گرفت. این نوع گردشگری شباهت زیادی به اکوتوریسم دارد؛ با این تفاوت که در یک محیط روستایی انجام می‌پذیرد و اهداف آن وسیع‌تر است. برای اولین بار در منطقه کوه‌های آلپ (فرانسه، آلمان و ایتالیا) به دنبال هجوم روزافزون گردشگرانی که به این مناطق آمدند و فشار روزافزونی را برای توسعه محیط‌های روستایی وارد نمودند، گردشگری روستایی به عنوان یک گزینه برای توسعه مطرح شد که اهداف آن حل مشکل مهاجرت جوانان و عدم توسعه اقتصادی، خصوصاً تخریب منابع طبیعی و میراث فرهنگی آن نواحی بود. (قنبری، ۱۳۸۸: ۱۴۵)

در یک مفهوم کلی می‌توان گردشگری روستایی را "فعالیت گردشگری در محیط روستا" دانست و یا در یک حوزه کاربردی وسیع‌تر فعالیت‌های گردشگری در حوزه غیر شهری که فعالیت انسانی در آن اقتصاد وابسته به زمین مخصوصاً کشاورزی در جریان است، تعریف نمود. اما ذکر این نکته ضروری است که اگر گردشگران روستایی را بخواهیم بنا به تعریف فوق تنها به تمامی فعالیت‌های گردشگری فقط در محیط روستا تنزل دهیم، از درک تمامی ابعاد آن ناتوان خواهیم بود هر چند در ابعاد وسیع‌تر نیز همچون محیط غیرشهری گونه‌های متعدد و متمایزی از گردشگری را بدون رابطه‌ای منطقی در کنار هم قرار داده‌ایم. بر این مبنا با در نظر گرفتن محیط روستا و پیرامونش، گردشگری روستایی را می‌توان اینگونه تعریف کرد. (پابلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۷: ۵۵) گردشگری روستایی می‌تواند منبع و عامل مهمی در توسعه در مناطق روستایی باشد، به‌خصوص این امر در میان گروه‌های کوچک که از نظر اقتصادی نیز در سطح بالایی قرار ندارند، قابل توجه است؛ چرا که اشتغال در این صنعت برای روستاها، اغلب احتیاج به مهارت زیادی ندارد و ساکنان محلی به‌آسانی و با مهارت‌های معمولی و ساده، مانند پخت غذاهای محلی، خدمتکاری، خرده‌فروشی، کارگری در رستوران‌ها و مانند آن می‌توانند در این زمینه فعالیت کنند. اهمیت گردشگری روستایی را همچنین می‌توان در زمینه اشتغال در بخش خدمات‌رسانی و حمل و نقل و جابه‌جایی گردشگران به‌خوبی مدنظر قرار داد. (Dennis, 2003: 9) به طور خلاصه می‌توان گفت گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌های مختلف گردشگری در محیط‌های متفاوت روستایی و پیرامون آنها که دربردارنده ارزش‌ها و آثار متفاوتی برای محیط زیست انسانی روستا می‌باشد. از این‌رو گردشگری روستایی در برگیرنده زمینه‌های مختلف فعالیت‌های گردشگری در محیط روستا است.

۵-۵- توسعه پایدار گردشگری روستایی

در گردشگری روستایی، بحث فرهنگ در مناطق روستایی و سرمایه‌های اجتماعی گردشگران بسیار حائز اهمیت است. به دلیل تفاوت‌های فرهنگی که در گستره‌ی ایران می‌توان مشاهده کرد، توزیع مشاغل بین مردم روستا از مزیت‌های مهم صنعت گردشگری روستایی است. ایجاد درآمد اضافی و مکمل و گسترش فرصت‌های شغلی در زمینه‌های کشاورزی، از دیگر مزیت‌های توسعه‌ی صنعت گردشگری است که نقش عمده‌ای در فقرزدایی، رفاه و رونق روستاها دارد. (صیدائی و دهقانی، ۱۳۸۹: ۵۶) گردشگری روستایی می‌تواند، فعالیت‌های اقتصادی و مشاغل متنوعی را در مناطق روستایی به وجود آورد. این فرصت‌های شغلی که بیشتر خدماتی هستند، ممکن است به طور مستقیم یا غیرمستقیم مانند حمل و نقل، هتلداری، خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی، سازماندهی، بازاریابی، تولیدات صنایع دستی و روستایی و... به وجود آیند. این کارکرد گردشگری می‌تواند به حل معضل بیکاری، کاهش نرخ مهاجرت جمعیت روستایی به کلان‌شهرها و کنترل گسترش حاشیه‌نشینی بی‌انجامد و به انتقال آرام نیروی بیکار پنهان و آشکار از بخش کشاورزی به سمت بخش‌های خدماتی و فرصت‌های شغلی جدید با تأکید بر خوداشتغالی کمک بزرگی کند. به طور کلی گردشگری روستایی می‌تواند در کشوری همچون ایران که گستره‌ی وسیعی از انواع مناطق جغرافیایی را دربرگرفته و در کوه و دشت و کویر و جنگل و ساحل، روستاهایی برخوردار از فرهنگ غنی ایرانی دارد، می‌تواند پربارتر و جذاب‌تر از هر نقطه‌ی دیگر دنیا باشد. (مومنی و قاسمی، ۱۳۹۰: ۴)

سیاست گردشگری پایدار در دنیای امروز نیز، رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلند مدت صنعت گردشگری بدون آثار مخرب بر زیست‌بوم‌های طبیعی است. همچنین بر این نکته تأکید دارد که در قالب توسعه گردشگری، بشر قادر خواهد بود که جوانب خاصی از محیط در جهت مثبت یا منفی تعدیل یا دستکاری شود. به همین خاطر در طول چند سال گذشته، مفهوم گردشگری پایدار تا حدی پیشرفت کرده و جا افتاده است تا بتواند پاسخگوی تهدیدات گردشگری نابسامان باشد، گردشگری پایدار، گردشگری را در غالب مرزها بررسی کرده و رابطه مثلث‌وار میان جامعه میزبان و سرزمین آن را از یک جهت و جامعه میهمان، یعنی گردشگران را از سویی و با صنعت گردشگری برقرار ساخته است. در گذشته صنعت گردشگری در این رابطه مثلث‌وار حرف اول را می‌زد. در حال حاضر گردشگری روستایی قصد دارد تا فشار و بحران موجود بین سه ضلع مثلث را تعدیل کرده و در طولانی مدت موازنه‌ای را برقرار سازد. (نورائی و موسوی، ۱۳۹۰: ۵) از این رو در جدول ۲ ویژگی‌های توسعه پایدار گردشگری در مقایسه با مفهوم گردشگری پایدار بیان شده است.

جدول ۲: معیارهای پایداری دو قلمرو در گردشگری (V.R. Van der, 2005,172)

گردشگری پایدار	توسعه پایدار گردشگری	
تعریف مساله	گردشگری تخریب کننده گردشگری است: انبوه شدن، بزهکاری، تخریب منابع فرهنگی و گردشگری	گردشگری به مثابه یک چرخه برای توسعه پایدار، کاهش فقر، برابری میان نسلی، تنوع زیستی و...
پایداری اقتصادی	گردشگری به مثابه یک بخش اقتصادی، رشد فزاینده زیربناها و منابع گردشگری به عنوان یک ضرورت و اجبار	- سهم گردشگری در کاهش فقر (ضدبودن آن) - توزیع درآمد، ثروت و منابع قدرت اقتصادی - گردشگری و معیشت پایدار و...
پایداری محیطی	- کاهش آلودگی محیطی (هوا، آب، خاک و ...) - افزایش کارایی انرژی	- مشارکت در حفظ طبیعت (نوع زیستی) - دسترسی به منافع ناشی از مشارکت - مانع شدن از تخریب لایه ازن و گرم شدن زمین
پایداری اجتماعی- فرهنگی	کاهش دشمنی با علم و صنعت کاهش بزهکاری مشارکت در حفظ میراث فرهنگی	- رعایت زندگی شرافت مندانه و درخور - رعایت حقوق زمینی و مردم محلی - رعایت روابط جنسیتی (حقوق زنان) - رعایت شرایط کار (حقوق کار)

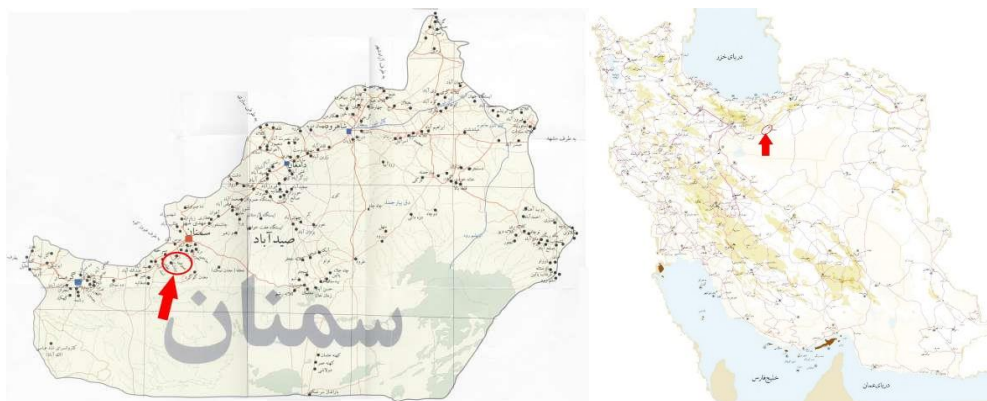
توسعه پایدار گردشگری فرآیندی است که نیازهای گردشگران فعلی و مناطق میزبان را برآورده می سازد، درحالی که فرصت‌های آینده را مورد حمایت قرار می دهد و تقویت می‌کند. درواقع در این تعریف حرکت به گونه‌ای است که پیش‌بینی می شود منجر به مدیریت تمامی منابع به شیوه‌ای بشود که نیازهای اقتصادی، اجتماعی، زیبایی‌شناسی و اکولوژیکی قابل تأمین باشند، درحالی که یکپارچگی فرهنگی، انرژی، آب، هوا، زیستگاه، زباله، حیات‌وحش، فرآیندهای اصلی اکولوژیک، تنوع زیستی و... حفظ گردد. (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳) بنابراین، گردشگری را می‌توان به عنوان راهبردی جامع برای توسعه روستایی مد نظر قرارداد و با این دید، گردشگری تا حد گسترده‌ای به توسعه پایدار و در نتیجه، به گردشگری پایدار نزدیک می‌شود که تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و مدیریتی روستاها را مورد توجه قرار می‌دهد.

۴- روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر تحلیلی-توصیفی بوده و برای انجام آن به دو روش اسنادی و میدانی نسبت به تهیه اطلاعات و تجزیه و تحلیل و تلفیق آنها اقدام شده است، در مرحله اسنادی به گردآوری داده‌های مورد نیاز از منابع مورد نیاز پرداخته شده و در مرحله مطالعات میدانی، به وسیله مشاهده و برداشت‌های میدانی، جمع آوری داده صورت پذیرفته است. سپس داده‌ها مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و در انتها، راهبردها و تدابیر حاصل از این شناخت که به عنوان راهبردها و تدابیری جهت اصلاح کالبدی روستا به منظور دستیابی به توسعه پایدار در حوزه گردشگری در روستای بیابانک می‌باشد؛ پیشنهاد شده است.

۵- روستای بیابانک

روستای بیابانک یکی از روستاهای دهستان لاسگرد به مرکزیت سرخه از بخش مرکزی شهرستان سمنان است. (ایزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۱۷) این روستا در ۲۴ کیلومتری جنوب باختری شهر سمنان و در دهستان لاسگرد در بخش سرخه جای دارد. بر پایه سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت این روستا ۳۵۲ نفر (۱۳۱ خانوار) بوده است. فاصله این روستا تا شهر سرخه ۷ کیلومتر است. درباره حوزه نفوذ این روستا نیز می‌توان گفت روستای صوفی‌آباد برای استفاده از شاخص‌های آموزشی و بهداشتی نظیر مدرسه ابتدایی و خانه بهداشت از روستای بیابانک استفاده می‌کند. (همان) به عبارت دیگر بیابانک در شاخص‌های مذکور به روستای تحت حوزه نفوذ خود خدمت رسانی می‌کند.

شکل ۳: موقعیت قرارگیری روستای بیابانک در ایران و استان سمنان

۵-۱- ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی

بزرگترین حوزه آبریز ایران، از دشت کویری مرکزی و حوزه کویر لوت تشکیل شده است. میزان بارندگی در دشت کویر مرکزی ایران بسیار کم (حدود هفتاد میلی متر در سال) برآورد شده است. پوشش گیاهی فقیر، زمین شور هزار و تراکم بسیار کم جمعیت از ویژگی‌های مناطق کویری مرکزی محسوب می‌گردند. (غفاری، ۱۳۸۱: ۶۲) در شهرستان سمنان با توجه به شرایط خاص توپوگرافی و محدود شدن آن توسط سلسله جبال البرز (از سمت جنوب) و همچنین تاثیرپذیری این منطقه از عواملی دیگر مانند واقع بودن در دشت کویر، دور بودن از سطح آبهای دریای خزر، وجود هوای سردسیری از جانب شمال و شمال شرقی، تنوع اقلیمی محسوسی قابل مشاهده است. (ایزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۱۸) اقلیم روستای بیابانک نیز متأثر از کوه‌ها و تپه‌های کم ارتفاع و پراکنده ای است که در جنوب استان واقع است و در منطقه کویر محدود می‌شود. روستای بیابانک از جنوب به دشت کویر محدود می‌شود و از شمال با فاصله تقریبی سه تا پنج کیلومتر به تپه‌های «ده نمک» و «مومن‌آباد» محدود می‌شود که از رشته تپه‌های پراکنده در جنوب استان سمنان هستند.

در زمینه پوشش گیاهی، استان سمنان دارای سه نوع پوشش از دشت کویر در جنوب و در شمال تا دامنه‌های البرز است که این سه نوع پوشش به ترتیب از جنوب تا شمال استان گسترده شده است: پوشش گیاهی بیابانی، پوشش گیاهی استپی و استپ کوهی (همان: ۳۴) در روستای بیابانک به علت موقعیت و اقلیم روستا فقط پوشش گیاهی بیابانی وجود دارد. خاکهای روستا اغلب درجه ۲ و ۳ هستند و در بخشهای شمال و شمال غربی روستا به درجه ۴ تبدیل می‌شوند. در مکان‌هایی شهرها و آبادی‌های کویری، حفظ فاصله مجاز برای آب‌دهی قنات‌ها است که عامل تعیین کننده‌ای برای فاصله آبادی‌ها از یکدیگر محسوب می‌گردد. به طور کلی قنات‌ها در زمین‌های با بافت شنی و آبادی‌ها در قسمت‌های ریزدانه، نزدیک به زمین‌های قابل کشت واقع شده‌اند. (غفاری، ۱۳۸۱: ۶۵) آب روستای بیابانک نیز مانند بقیه روستاهای کویری از قنات‌های موجود تهیه می‌شده است و نوع قرارگیری این قنات‌ها در شکل‌گیری ساختار روستا تاثیر بسزایی داشته است.

۵-۲- ویژگی‌های تاریخی

روستای بیابانک و روستای تحت نفوذ آن (صوفی‌آباد) از مناطق قدیمی استان سمنان محسوب می‌شوند. شواهد و قرائن موجود روستا از جمله دیوارهای به‌جامانده از مسجد جامع و قلعه‌گیری‌ها حکایت از دوره طولانی تاریخی را دارند. (ایزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۳۷) علت پیدایش بیابانک را شاید بتوان در قرارگیری این روستا در مسیر شرق کشور (خراسان بزرگ) با دیگر مناطق دانست. خرابه‌های کاروانسرای کوچک جنوب بیابانک و برج‌های دیده بانی در همین منطقه گواه بر ورود مسافر و گاهی متجاوزین از جنوب (دشت کویر) به روستا است. در مورد صوفی‌آباد نیز بنا به اسناد موجود در محل فعلی روستا خانقاه شیخ علاءالدوله سمنانی قرار داشته که با توجه به اطراف شهرها ساخته شدن خانقاه امری منطقی به نظر می‌آید.

شکل ۵: بقایای برج‌های جنوب روستای بیابانک
(نگارندگان، ۱۳۸۷)

شکل ۴: بقایای دیوار شرقی هفت قلعه (نگارندگان، ۱۳۸۷)

بنابراین یکی از ظرفیتهای بالقوه توسعه روستای بیابانک اماکن تاریخی ارزشمند است که می‌تواند به توسعه پایدار گردشگری در این روستا و حوزه تحت نفوذ آن تبدیل شود. برخی از اینها به شرح ذیل می‌باشند:

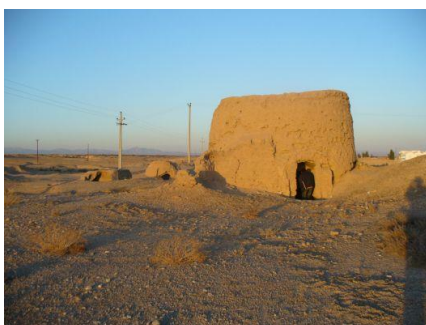
الف. هفت قلعه: قلعه روستای بیابانک جهت حفاظت مردم در برابر هجوم یاجیان بنا شده و دارای هشت برج بوده که بقایای چند برج موجود است.

ب. برج‌ها: در اطراف بیابانک خصوصا به طرف جنوب برج‌های دیده بانی وجود داشته که دیده بانان با مشاهده یاجی‌ها و راه زنان با اسب به طرف روستا تاخته و مردم را خبر می‌کرده اند. آثار تعدادی از این برج‌ها به نامهای چاله برج؛ دیونه برج (دیوانی برج) و ترکمونی برج (برج ترکمنی) در جنوب روستا دیده میشود.

ج. آسیاب‌ها: در روستای بیابانک دو آسیاب تاریخی وجود دارد که هر دو آنها تخریب شده اند یکی از آسیاب‌ها در شمال روستا در نزدیکی جاده سرخه و دیگری در میان راه صوفی آباد قرار دارد.

د. یخچال: یخچال موجود درون بافت یکی از محدود بناهایی است که علیرغم بلا استفاده ماندن هنوز به صورت کامل تخریب نشده است. این یخچال تا سی سال پیش مورد استفاده عموم قرار می‌گرفته که به مرور زمان دیگر از آن استفاده نمی‌شود.

ه. مقبره شیخ علاالدوله سمنانی: مقبره شیخ علاالدوله دارای پلان مربع شکل و ستونهای قطوری بوده است که گنبد این آرامگاه را نگاه می‌داشته است.

شکل ۷: بقایای آسیاب شمال روستای بیابانک
(نگارندگان، ۱۳۸۷)

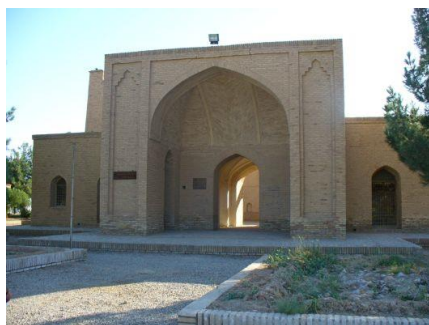
شکل ۶: بقایای بقایای برج هفت قلعه (نگارندگان، ۱۳۸۷)

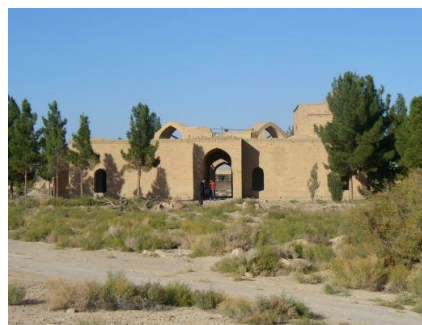
شکل ۹: یخچال روستای بیابانک (نگارندگان، ۱۳۸۷)

شکل ۸: بقایای آسیاب شرق روستای بیابانک (نگارندگان، ۱۳۸۷)

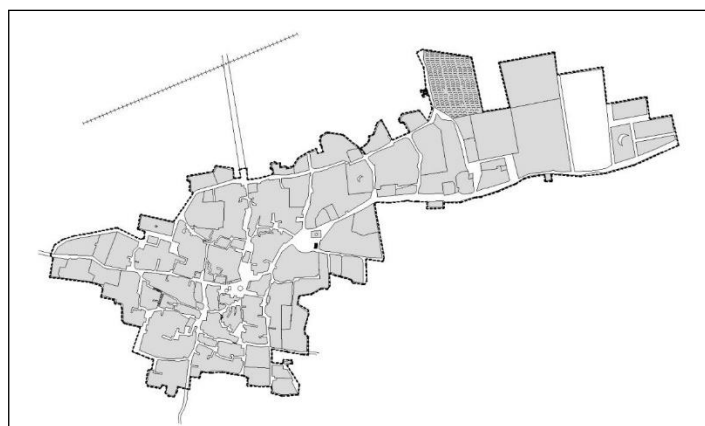
شکل ۱۱: ورودی مقبره شیخ علاءالدوله روستای صوفی آباد (نگارندگان، ۱۳۸۷)

شکل ۱۰: مقبره شیخ علاءالدوله روستای صوفی آباد (نگارندگان، ۱۳۸۷)

۵-۳- ویژگی‌های کالبدی

در معماری کویر آنچه واجد اهمیت است، نسبت میان اجزا است نه عناصر و نه کلی که نمی‌دانیم چطور تکوین می‌یابد. به بیان دیگر، ترتیبات منطقی یا روندهای طبیعی‌ای که کل را به وجود می‌آورند در درجه اول اهمیت قرار دارند و نه اجزا یا خود کل که به تبع قوانین تشکیل و ترکیب نظام پدید می‌آید. یعنی آنچه در شهر مهم است روابط بین اجزاء است و نه خود آنها و یا کلیت آنها. (یزدی و حکمت‌پناه، ۱۳۸۸: ۱۱۰) معماری روستای بیابانک معماری غنی حاشیه کویر است. بناهای دو طبقه، اتاق‌های مختلف و متنوع، پوشش‌های مختلف قوسی یا گهواره‌ای تنوع خاصی به معماری و فضاهای به وجود آمده داده است. با توجه به فشردگی بافت، فضاهای اختصاص یافته محدود بوده و حیاط‌ها نسبت به دیگر مناطق کشور کوچک هستند. (یزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۵۲) حیاط مرکز ثقل خانه است و ارتباط آن با اتاق‌های نشیمن، مطبخ و... از طریق ایوان صورت می‌گیرد و دسترسی به نیم طبقه‌های فوقانی و تحتانی نیز با چند پله صورت می‌گیرد. ملاحظات محیطی در معماری بیابانکی به خوبی عیان است به طوری که خانه‌ها به دو بخش زمستان نشین و تابستان نشین (مشابه سایر مناطق کویری ایران) تقسیم شده و ایوان در عین نور دهی فضا، آن را کنترل می‌کند. قرار داشتن منطقه در محدوده تابش زیاد آفتاب و نیاز به خنک کردن بنا در طی سال باعث می‌شود تا محافظت ساختمان در برابر گرما و تابش شدید آفتاب مهم‌تر از استفاده از گرمایش خورشید باشد. (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۴۸) دیوارهای ضخیم با طاقچه، قطار بندی و... از احتیاجات زندگی و ایستایی ساختمان نشأت می‌گیرد. خانه‌های بیابانک به صورت فشرد (در بافت قدیم) استقرار یافته است و سعی شده است تا بهترین نورگیری و تطبیق با اقلیم معماری در ساخت رعایت شود.

شکل ۱۲: نقشه روستای بیابانک (طرح هادی روستای بیابانک، ۱۳۸۲)

در این روستا روش‌های مختلفی برای پوشش سقف به کار رفته است که اغلب آنها قوسی است و این نوع پوشش با خشت خام و گل ساخته شده است و بسته به توان مالی مالک تزئین شده است. بناهای موجود در بیابانک از لحاظ ایستایی در شرایط خوبی به سر نمی‌برند و به علت کمبود چوب و سنگ کلاف بندی ضروری با چوب در بناها وجود ندارد. (یزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۵۴) بهره‌گیری از قنات به عنوان فن استخراج آب‌های زیرزمینی و روش هدایت آن‌ها به بافت‌های مسکونی و کشاورزی که به صورت سلسله مراتبی از مظهر قنات تا زمین کشاورزی، از نهرهای اصلی، تا جوی‌های فرعی است، اساس شکل‌گیری شبکه‌راه‌ها در بافت‌های سنتی را تشکیل داده است. (غفاری، ۱۳۸۱: ۶۳) اصلی‌ترین بنیاد شهر پدیده‌ای است که از دیده‌ها پنهان است و آن شبکه آبرسانی زیرزمینی

است بدین ترتیب آب عنصر اصلی در مکان‌یابی و استخوان‌بندی مجتمع‌های زیستی در گذشته بوده است. (حق‌پناه، دهقانی، ۱۳۸۸: ۳۳۰) استخوان‌بندی بافت ارگانیک روستای بیابانک شبکه‌ای از کوچه و خیابان‌های به هم پیوسته درون روستا است که با نظمی قابل درک و با خوانایی قابل قبولی ارتباط بین قسمت‌های مختلف روستا را برقرار نموده است. (ایزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۳۹)

۶- یافته‌ها

عمده‌ترین اقدامات کالبدی در روستاها شامل بازسازی، بهسازی یا نوسازی مسکن، ایجاد مراکز اداری-خدماتی، شبکه معابر و میدانی، شبکه جوی و جدول، دفع آب‌های سطحی، شبکه دفع فاضلاب، پل، پارک‌های کوچک و محل بازی کودکان و نیز جابه‌جایی شبکه تأسیسات آب و برق است. در بیشتر روستاهای بزرگ، به دلیل حجم زیاد دخالت کالبدی، نحوه گسترش بافت جدید، ناهماهنگ، بدون وحدت و یکپارچگی است. (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۱۲) فرآورده‌های معماری در هر مقیاس که باشند از روزی که زندگی در آن‌ها متوقف گردد، روی به تخریب می‌گذارند و به میدان آمدن هر گونه پدیده فرساینده‌ای نو در بناها و آبادی‌های رها شده، با پدیده‌هایی که بیش‌تر بوده‌اند ترکیب و روند تخریب را تندتر می‌نمایند. از این رو به نظر می‌رسد مهمترین اقدام در حوزه اصلاح کالبد روستای بیابانک پیشگیری از تخریب بافت و بازگرداندن زندگی به روستا است. راه ممانعت از تخریب و ترک ساکنان بافت‌های روستایی با شناخت و درک هویت‌ها، ارزش‌ها و توانمندی‌ها در روستا حاصل می‌گردد و با نگرشی چند وجهی و موشکافانه به بسترهای ممکن در روستا جهت احیاء و حفاظتی پایدار در راه توسعه منابع اقتصادی و جذب گردشگری می‌توان بر موانع و مشکلات فائق آمد. (نوری‌نژاد، ۱۳۸۹: ۴۲) بنابراین بازشناسی ویژگی‌های معماری و کالبدی در دو سطح کلان و خرد را می‌توان نخستین گام در راه شناخت مشکلات و ارائه راهکارها دانست. در مقیاس کلان می‌توان موارد حائز اهمیت را در سه گروه مکان استقرار، استخوان‌بندی و ساختار و تراکم بافت تقسیم نمود. در سطح بیابانک چهار محله قابل تشخیص و دسته‌بندی است. این محلات به نام‌های محله قلعه، تکیه، حمام حزانه و بالا محله می‌باشد. با توجه به محدوده هر محله و نحوه استقرار و شکل‌گیری معابر روستا و به تبع آن بافت پیرامونی معابر، مراکز محلات در کنار یا میان هر محله بر مبنای پتانسیل‌ها و قابلیت‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی شکل گرفته‌اند. (ایزدی‌فر، ۱۳۸۲: ۵۰) توجه به ظرفیت‌های بالقوه مراکز محلات فوق، اصلاح کالبد و تقویت ظرفیت گردشگری هر یک از آنها علاوه بر مرمت مرکز روستا یا توجه به پیشینه تاریخی-فرهنگی هر بخش می‌تواند، گام موثری در تقویت بنیان‌های این روستا محسوب شود.

شکل ۱۴: امام‌زاده علی بن جعفر (نگارندگان، ۱۳۸۷)

شکل ۱۳: آب انبار مرکز بیابانک (نگارندگان، ۱۳۸۷)

در بررسی شکل مجتمع‌های زیستی در مناطق گرم و خشک اگر عامل اقلیم را بطور اعم و خورشید را بطور اخص، که حضوری دائمی دارند، را با عواملی نظیر تهاجم دشمنان که گهگاه اتفاق می‌افتاد، مقایسه نماییم پی خواهیم برد که اقلیم در شکل‌گیری این مجتمع‌ها نقش اصلی و اساسی را نسبت به دیگر عوامل ایفا نموده‌اند. (مفیدی‌شمیرانی، ۱۳۸۶: ۱۳) روستای بیابانک نیز از این قاعده مستثنی نبوده و مهمترین عامل رشد کالبد آن را اقلیم بیابانی تشکیل می‌دهد و بر این اساس نیز دارای بافتی متراکم بوده است. تحقیقات جدید نشان داده است، میان مفهوم "شهر پایدار" و مفاهیم "تراکم و فشردگی" روابط معنا داری وجود دارد چرا که تامین آسایش اقلیمی و صرفه جویی در مصرف انرژی به علت تقلیل سطوح ابنیه و بافت شهری در معرض تابش خورشیدی و از طریق ایجاد فشردگی صورت می‌پذیرد. این اصل در سازمان کالبدی شهرهای کویری ایران از طریق درهم فشردن واحدهای مسکونی، به گونه‌ای که بعضاً برخی از واحدهای مسکونی حتی از چهارچوب به واحدهای دیگر متصل باشند، رعایت گردیده است. (اسدی‌پور، ۱۳۸۵: ۶۹) اما همانطور که در شکل ۱۲ مشاهده می‌شود توسعه جدید روستا که شامل "بالا محله" می‌باشد بدون توجه به

این مهم صورت پذیرفته و منجر به گسست در بافت متراکم روستا شده است. به نظر می‌رسد به منظور احیای هویت تاریخی روستا باید این گسست کالبدی مرتفع شده و بهره‌گیری از اراضی بلا استفاده درون بافت و توسعه درون زا به جای توسعه بیرونی روستا در دستور کار قرار گیرد. با توجه به موارد مذکور، تلاش شده است تا راهبردها و سیاستهای مرتبط با هدف این نوشته که اصلاح کالبدی روستای بیابانک در حوزه گردشگری می‌باشد، طبقه‌بندی شود. از این رو راهبردها در جدول ۳ و سیاست ها یا راهکارهای اجرایی در جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۳: راهبردهای تقویت گردشگری روستای بیابانک (نگارندگان)

عینی	کالبدی	مرمت و بازسازی و ساماندهی کالبدی روستای بیابانک
		ایجاد تسهیلات و امکانات کالبدی مورد نیاز در بافت روستا
		حفظ و تقویت ساختار و استخوان‌بندی روستا
		تقویت کالبدی فضاهای جمعی روستا
		ایجاد هماهنگی میان بافت جدید و بافت سنتی روستا به منظور پیشگیری از گسست بافت
		توجه به معیشت غالب روستاییان و هماهنگی در توسعه کالبدی روستا و نیازهای اهالی
		تقویت ارتباط روستای بیابانک با مناطق اطراف
		افزایش خوانایی و نفوذ پذیری بافت
		تقویت کالبد روستا در مقابل بحران
		افزایش جذابیت بصری
		ایجاد کاربریهای جاذب
		حفظ تنوع و غنای فعالیتهای و کارایی آنها
عملکرد	فعالیت و عملکرد	بهره‌گیری از مشارکت عمومی در اصلاح کالبدی روستا
		افزایش کیفیت زندگی جامعه میزبان
		تقویت فعالیتهای ۲۴ ساعته
		حفظ و تقویت قابلیتهای زیست محیطی
زیست محیطی	زیست محیطی	کاهش آلودگی‌های محیطی
		استفاده مناسب از منابع طبیعی
		افزایش سرزندگی اجتماعی
		ایجاد احساس امنیت در ساکنین و گردشگران
ذهنی	ذهنی	تقویت انسجام فرهنگی-اجتماعی
		تقویت هویت ساکنین
		تقویت نقش تاریخی روستای بیابانک
		احیا و تقویت رسوم تاریخی و مذهبی

جدول ۴: راهکارها و سیاست‌های اصلاح کالبدی روستای بیابانک جهت تقویت نقش گردشگری (نگارندگان)

کالبدی	مرمت و بازسازی مرکز روستای بیابانک با رویکرد تقویت حضور پذیري
	تقویت زیرساختهای خدماتی
	بازسازی باغات درون بافت
	مرمت و بهسازی امامزاده علی ابن جعفر به عنوان قطب مذهبی روستا
	مرمت و احیای مراکز محلات و تبدیل این مراکز به فضاهای جمعی روستایی
	احداث زیرساخت‌های کالبدی روستایی
	طراحی منظر روستا با توجه به بسترهای اقلیمی و تاریخی
	مرمت جاذبه های تاریخی
	اولویت انسجام، وضوح، پیوستگی و تعادل
	تامین دسترسی های مناسب و قابل تردد به ویژه در بافت متراکم مرکزی
	طراحی فضاهای با توانایی پذیرفتن عملکردهای و فعالیتهای مختلف
	تقویت انعطال کالبدی
	طراحی فضاهای روستایی با توجه به معیشت غالب
	ارائه تسهیلات لازم جهت افزایش ایمنی و امنیت

	توجه به استانداردهای بومی در بازسازی ابنیه
	توجه به تزئینات بومی در مرمت ابنیه
	بهره‌گیری از معماری پایدار کویری
	استفاده از اراضی معطل درون بافت روستا جهت احداث کاربری‌های جدید
	پرهیز از گسترش بافت به ویژه گسترش منفک از کالبد سنتی موجود
فعالیت و عملکرد	ایجاد کاربری تجاری جهت تامین نیازهای ساکنین و ارائه محصولات روستایی به گردشگران
	ایجاد کاربری اقامتی
	توسعه کاربری‌های جاذب از جمله رستوران، مراکز تفریحی
	توجه به فعالیتهای روزمره روستایی
زیست محیطی	توجه به اقلیم در مرمت ابنیه
	مکان‌یابی دقیق و مناسب کاربری‌ها جهت حفظ اکو سیستم موجود
	دفع مناسب زباله های تولیدی
	سیستم مناسب دفع آب‌های سطحی
	بهره گیری از باد غالب جهت تهویه طبیعی

۷- نتیجه گیری

طراحی پایدار و خلق فضاهای روستایی مطلوب، پویا و سرزنده، از نظر کارکردهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیطی- کالبدی آن، یکی از اهداف راهبردی ارتقاء کیفیت مناطق روستایی محسوب میشود. هدف این پژوهش ارائه راهکارهای کالبدی جهت تقویت نقش گردشگری و افزایش اثرات مثبت و کاهش اثرات سوء این صنعت و ایجاد تعادل در توسعه و شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیتهای موجود در روستای بیابانک و در نهایت دستیابی به توسعه پایدار است. امروزه پایداری به نحو گسترده‌ای به عنوان رویکردی بنیادین، برای هر نوع توسعه از جمله توسعه گردشگری پذیرفته شده و در مباحث سیاسی و محیطی، گردشگری پایدار به عنوان مفهومی نو، برای مقابله با آثار مخرب توسعه گردشگری مطرح گردیده است. به این ترتیب، مفهوم توسعه پایدار گردشگری، ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را در برمی‌گیرد. این مفهوم اشاره به این امر دارد که توسعه گردشگری به شکل گذشته برای محیط‌های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی آثار منفی دربردارد و ادامه رویه‌های غلط، آسیب‌های جدی به محیط وارد می‌آورد؛ و از طرف دیگر در این رهیافت جدید توسعه همه جانبه مقصد مد نظر قرار گرفته شده است. البته در آن، ابعاد اجتماعی و اقتصادی و زیست محیطی و اصول اساسی توسعه و توسعه پایدار بیشتر در نظر گرفته شده تا خود گردشگری و اجزا و عناصر آن؛ چراکه در رهیافت توسعه پایدار گردشگری، گردشگری به مثابه چرخه‌ای برای توسعه پایدار تلقی می‌گردد. با این توصیف رویکرد زیربنایی که هم اکنون در برنامه ریزی صنعت گردشگری و در دیگر انواع توسعه به کار می‌رود، رویکرد رسیدن به توسعه پایدار است. بر اساس روش توسعه پایدار باید منابع طبیعی و فرهنگی و سایر منابع گردشگری برای استفاده مداوم در آینده حفظ شود و در عین حال برای جامعه کنونی سودمند و مفید باشد. احیای کالبد و توسعه پایدار بافت روستایی در مناطق گرم و خشک باید انعطاف پذیر و جامع‌نگر باشد و از نیروهای تجدیدپذیر موجود در طبیعت بهره برداری نماید همچنین مطابق با نیازها و استانداردهای قابل قبول اهالی باشد. با ترکیب دقیق راه حل‌های سنتی و علم و فن‌آوری تثبیت و تجزیه شده جدید از یک سو، و با توجه به احتیاجات امروزه انسانی از سوی دیگر، می‌توان راه حل‌های مناسب بسیاری را در این زمینه یافت. در مورد بهره‌گیری از اصول معماری سنتی، باید توجه داشت که شکل کالبدی بر جای مانده در بافت‌های کهن و تاریخی تنها نشانگر شیوه‌هایی است که نیاکان ما برای پاسخ به نیازهای محیطی خویش از آن بهره برده‌اند و نباید به عنوان الگو و مدل یگانه و منحصر به فرد تلقی شده و سعی در تکرار آن به عمل آید. آنچه از گذشته بر جای مانده است نیازمند تفسیر زمانی و مکانی مناسب برای عصر حاضر است تا در قالبی نوین ولی منطبق بر پیشینه ای غنی به تکامل تجربیات گذشتگان منتج گردد.

پی‌نوشت

- 1- Phenomen
 - 2- Event
 - 3- Environmentally Conscious Architecture
 - 4- Rular Tourism CinfERENCE
- ۵- منظور از متغیر محتوایی، هر نوع اقدام اجرایی است که با تغییر آن محیط نیز تغییر یافته و بر کیفیت ادراک افراد و تصویری که در ذهن ایجاد می‌کند اثر می‌گذارد.

منابع

۱. احمدی، مهدیه (۱۳۸۸) "بررسی تاثیر الگوهای صحیح مسکن روستایی در توسعه پایدار معماری روستا" اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان
۲. احمدیان، رضا و دیگران (۱۳۸۷) "ویژگی‌های شکلی بافتهای روستایی ایران" فصلنامه آبادی، سال هجدهم، شماره ۵۹، صص ۲۳-۱۶، تهران
۳. اسدیور، علی (۱۳۸۵) "الگوهای پایدار در معماری کویر ایران" فصلنامه معماری ایران (ما)، شماره ۱۷، صص ۶۴-۷۹، تهران
۴. اکبرپورسراسکانرود، محمد و نجفی، اسماعیل (۱۳۸۹) "مفهوم توسعه پایدار در محیطهای روستایی حوزه کلانشهرها؛ مورد مطالعه: کلانشهر تهران" فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۰، صص ۶۴-۷۹، تهران
۵. اکبری، سعید (۱۳۸۸) "نگرشی بر طراحی پایدار در مناطق روستایی؛ با رویکردی بر اکوتوریسم پایدار و مدل مکان پایدار" اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان
۶. ایزد فر، هادی (۱۳۸۲) "طرح هادی روستای بیابانک" بنیاد مسکن انقلاب استان سمنان، سمنان
۷. پایلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۷) "گردشگری؛ ماهیت و مفاهیم" انتشارات سمت، تهران
۸. حاجی ابراهیم زرگر، اکبر "درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران" مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ سوم، تهران
۹. حق‌پناه، مریم و دهقانی، مرجان (۱۳۸۸) "الگوهای معماری پایدار در کویر ایران و همخوانی آن با اکولوژی" اولین همایش ملی معماری پایدار، صص ۳۳۵-۱۲۸، همدان
۱۰. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و دیگران (۱۳۸۹) "فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران" پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص ۴۱-۱، تهران
۱۱. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و دیگران (۱۳۹۰) "ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری"، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴، صص ۳۹-۱، تهران
۱۲. سرتیپی‌پور، محسن (۱۳۸۸) "آسیب‌شناسی معماری روستایی به سوی سکونتگاه مطلوب" انتشارات شهیدی، چاپ اول، تهران
۱۳. صیدائی، سید اسکندر و امین (۱۳۸۹) "گردشگری در طبیعت روستایی" فصلنامه رشد آموزش جغرافیا، دوره ۲۵، شماره ۱، تهران
۱۴. غفاری، علی (۱۳۸۱) "نظام استقرار و فرم معماری و شهرسازی در توسعه پایدار؛ نمونه مناطق حاشیه کویر ایران" نشریه صفه، شماره ۳۴، صص ۷۳-۶۰، تهران
۱۵. قبری، یوسف (۱۳۸۷)، "گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور" فصلنامه پیک نور، سال هفتم، شماره سوم، صص ۱۵۱-۱۴۲، تهران
۱۶. مفیدی‌شمیرانی، سیدمجید (۱۳۸۶) "طراحی روستایی پایدار در مناطق گرم و خشک" نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، شماره ۵، جلد ۱۸، صص ۱۷-۱۳، تهران
۱۷. مؤمنی، مهدی و قاسمی، نوشین (۱۳۹۰) "توسعه و گسترش صنعت گردشگری روستایی" اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، مروتدشت
۱۸. نورائی، طاهره و موسوی، سیدنعمت‌اله (۱۳۹۰) "گردشگری پایدار روستایی، ابزاری برای توسعه پایدار" اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، مروتدشت
۱۹. نوری‌نژاد، حامد (۱۳۸۹) "حفاظت و باززنده‌سازی بناها و بافت‌های با ارزش روستایی ارتباط میان مکان‌های میراثی و صنعت گردشگری" فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۱، صص ۴۶-۳۹، تهران
۲۰. هاشمی، سیدمناف و حسین‌پور، سیدعلی (۱۳۸۹) "بازبینی و بررسی اثرات گردشگریپذیری مناطق روستایی در رویکرد فراتحلیل با تأکید بر زمینه‌های گسترش صنعت گردشگری" فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶، صص ۲۲۴-۲۰۷، تهران
۲۱. یزدی، کاظم و حکمت‌پناه، راحله (۱۳۸۸) "بررسی الگوهای معماری پایدار در مناطق کویری" اولین همایش ملی معماری پایدار، صص ۱۱۲-۱۰۱، همدان
22. Dennis M. Brown (2003), "Rural Tourism: An Annotated Bibliography", U.S. Dept. of Agriculture, Washington, DC;
23. Duim, V.R. van der (2005), "Tourismscapes: An Actor-network Perspective on Sustainable Tourism Development", Wageningen: WUR Wageningen, PP.164-165

